LA CONSAGRACIÓ DE PERE CALDERS

Per MIQUEL FERRER

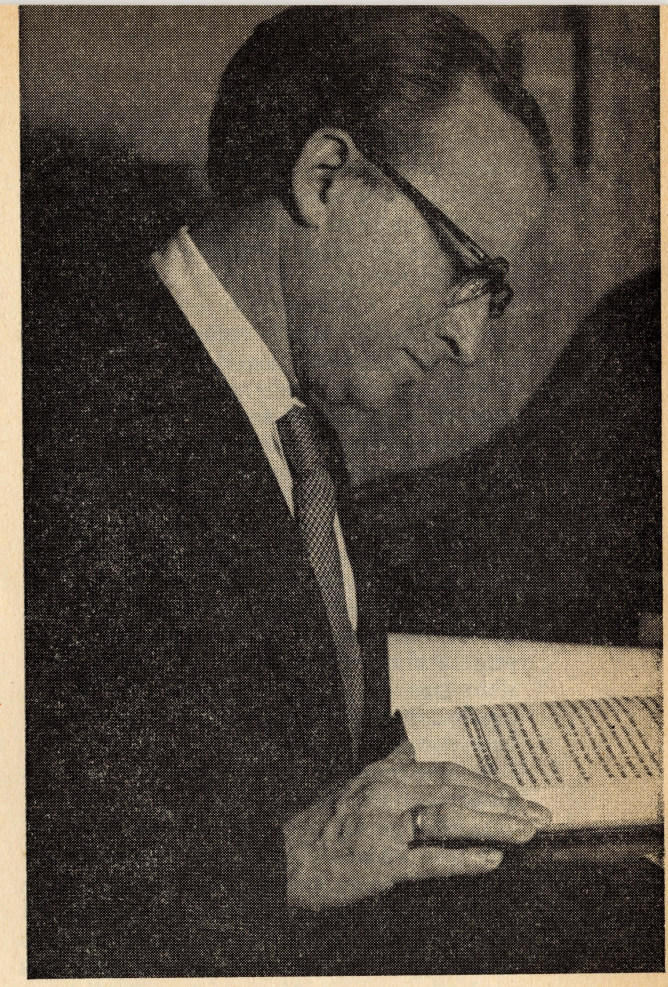

PERE CALDERS, ninotaire, dibuixant, pintor, artista-fotògraf i escriptor, viu exiliat a Mèxic, com nosaltres, des de fa vint anys. L'havíem conegut i tractat a Barcelona, especialment durant la nostra guerra, i el vam trobar a Pollac quan arribàvem ben conduïts per una parella de gendarmes que ens portaven, amb molts miraments policíacs, procedents del castell de Colliure on havíem estat traslladats des del camp de concentració de Set-Fonts per a ésser destinats a la Brigada de Càstig, com a membres distingits i recomanats, sotmesos a un règim alimentari i de treball forçós que ens va fer perdre una vintena de quilos en tres mesos.

A Pollac, Calders i jo, i un parell de milers de refugiats de diverses categories polítiques i socials, sortíem cap a terres d'Amèrica en el *Mexique* per arribar a Veracruz el mes de juliol del 1939.

Coincidíem i coincidim amb Pere Calders en la reivindicació permanent dels drets nacionals de Catalunya i en la preocupació per les qüestions socials. Nerviós, actiu, assenyat i ordenat, pacient i minuciós en totes les seves feines d'artista i d'escriptor, casat i pare de família, amb 47 anys a coll, sempre el veiem enfeinat o anant d'una banda a l'altra i ens consta que és un home que es lleva de bon matí per a poder dedicar un parell d'hores a la seva producció literària, abans de començar la feina comercial.

El ninotaire Calders es va incorporar tot seguit al grup editor del periòdic que vam publicar durant la travesia del *Mexique*. Els seus acudits eren comentats i repetits

de cap a cap del vaixell. L'èxit dels seus ninots i dels seus xistos, que havia començat a Barcelona, continuava en alta mar i continuaria en tocar terra a través de la primera publicació catalana amb cara i ulls editada pels refugiats catalans a Mèxic: *La Revista dels Catalans d'Amèrica,* de la qual es van publicar quatre volums, des del mes d'octubre del 1939 fins al gener del 1940. Després, els xistos i els ninots de Pere Calders han continuat fent les delícies dels lectors catalans al costat de les seves il·lustracions de contes, fetes molt seriosament i a consciència.

Com a dibuixant, el vam tenir de col·labodor en les edicions científiques i literàries que vam iniciar a Mèxic. Les portades de les col·leccions literàries que dirigia Josep Carner i les de monografies mèdiques que estaven sota la direcció de Jaume Pi-Sunyer, eren d'un gust excel·lent i el van acreditar tot seguit com a projectista de portades de llibres. Actualment, el seu prestigi és definitiu i té més feina de la que pot fer entre les empreses editorials mexicanes.

Com a pintor, recordem els elogis que en feia Josep Carner quan ens feia remarcar l'impressionant paisatge desolat que tenia de Pere Calders al menjador del seu pis del carrer d'Atlixco, a la ciutat de Mèxic. Les seves aquarel·les, aigua-tintes i dibuixos acolorits que es troben a casa de diversos amics, donen gust de veure. La seva participació a les exposicions col·lectives de l'Orfeó de Mèxic s'ha destacat admirablement.

Aprofitant les seves excel·lents condicions d'artista-fotògraf, havíem projectat una sèrie de monografies artístiques sobre temes mexicans, rutes turístiques i valoració de monuments nacionals, amb text i il·lustracions del mateix Calders. Més tard va demostrar les seves condicions de fotògraf i d'historiador amb el magnífic volum dedicat al monestir mexicà d'*Acolman,* del temps dels frares agustins, que data del segle XVIè. Les cent fotografies que il·lustren el llibre i les dades històriques han estat molt elogiades per la crítica mexicana. L'aquarel·la de la coberta i els dibuixos interiors són del seu cunyat *Tísner.*

I com a contista, el trobem, durant l'exili, a *La Revista de Catalunya,* de París, i a *La Nostra Revista, Lletres* i *Pont Blau,* de Mèxic, continuant en els *Fascicles literaris,* que edita ara ell personalment i en els quals dóna un conte inèdit i comentaris sobre temes literaris d'actualitat.

Pere Calders diu que va començar a publicar els seus contes al diari barceloní del vespre que es titulava *Avui,* sota la direcció de Josep Janés, recentment mort d'accident automobilístic a Barcelona. Després, la col·lecció «Quaderns Literaris», que editava el mateix Janés, va publicar-li, l'any 1936, el seu primer llibre titulat *El primer arlequí.* Al darrer Premi Creixells, de la Generalitat de Catalunya, hi va tenir com a finalista *Gael·li i l'home-déu,* l'original del qual es deu haver perdut perquè no l'hem vist recollit en cap dels tres volums o reculls de contes que li han estat editats aquests darrers anys a Barcelona.

L'any 1942 guanya el premi «Concepció Rabell» als Jocs Florals de Mèxic i l'any 1954 el «Víctor Català», de Barcelona. Joan Triadú l'incorpora a la seva *Antologia de Contistes Catalans: 1850-1950* i a partir d'aquell moment els editors de col·leccions catalanes de Barcelona es disputen els seus originals. I el veiem incorporat a la *Biblioteca Selecta* (volum 170) amb *Cròniques de la veritat oculta,* que comprèn trenta contes, agrupats en tres capítols que titula *La imprevista certesa, Ver, però inexplicable* i *L'escenari desconcertant.* La *Nova Col·lecció Lletres,* de l'editor Albertí, de Barcelona, li ha dedicat dos volums (els números 35 i 48), editat l'any 1957 el primer, i el mes de març d'aquest any el segon. *Gent de l'Alta Vall,* seguit de *Tres Reportatges Especials,* inclou set contes; i *Demà, a les tres de la matinada,* és el títol del volum següent que recull set contes més. L'èxit assolit a casa nostra el consagra com un humorista dels millors del nostre temps i l'estudi que n'ha fet l'historiador i crític literari Joan Triadú demostra la importància de Pere Calders en la literatura catalana contemporània.

Li mancava a Pere Calders portar els seus contes més enllà de les fronteres lingüístiques de Catalunya. I acaba d'aconseguir-ho ara, quan un editor de Viena li ha compromès un parell dels seus contes per a un recull de la sèrie *Els millors contes humorístics de la literatura universal contemporània* (*Die besten Humoresken der zeit genössischen Weltliteratur*). I és així com s'arriba a la confirmació del valor europeu i universal que veia en els contes de Calders, el seu prologuista Joan Triadú, admirador espontani, al qual no coneix personalment i només a través de la correspondència d'exili. Paul Neff, l'editor austríac, ha estès a Pere Calders un contracte de gran amplitud, li ha pagat els dos contes — *El principi de la saviesa* i *Raspall* —, i li demana la seva col·laboració per a la ràdio, la televisió, el cinema i el teatre.

Joan Triadú ja havia observat, molt justament, en el pròleg de *Cròniques de la veritat oculta* (Barcelona, 1955) que els personatges de Pere Calders i el seu estil eren d'un valor literari i humà universal. Ho diu amb aquestes paraules al final del pròleg esmentat: «No és necessari un estudi literari per tal d'adonar-se que aquesta obra i aquests personatges de Pere Calders passen a unitats de primera línia dins la literatura catalana, en la seva lluita per universalitzar-se, per no convertir-se en gloriosa història passada i deliciós folklore present.»

L'anàlisi de l'estil i dels personatges de Calders que fa Joan Triadú, confirmant el criteri de Josep Carner, que ha estat el primer lector de molts dels contes del nostre humorista, diu ben clarament que es tracta d'un humor i d'una mena de figures humanes que no tenen parió en la literatura catalana. I diu Triadú: «L'humor d'alguns d'aquests contes de Pere Calders no és necessari comprendre'l i el no comprendre'l no fa patir, si s'entén per comprensió la recerca d'una intenció secreta i la seva relació. Però és evident — continua — que aquest humor no pretén cap de les tres coses més habituals en altre temps: divertir, descriure els costums, o millorar la humanitat. Es tracta, al contrari, rotundament, d'una obra d'aquest temps, del nostre. Això no vol dir que no diverteixi, que no descrigui, ni tampoc, en darrer terme, que no millori la condició humana . . . Però — afegeix Triadú — l'acidesa d'espadatxí amb què són tractats aquests episodis violents o fantàstics ha fet a miques el sentimentalisme carrincló, i també, i això val encara més, la sornegueria reservada i burleta, des de la rural a la senyorívola o cínica, dels cultivats de casa nostra.»

L'humor de Pere Calders és profundament català i, alhora, universal. I el seu estil literari, la seva formació, el seu humanisme són descrits tan bé per Joan Triadú, que no cal pas afegir-hi res: «Un home que és dibuixant i que està acostumat des de petit a aquesta simplificació de les imatges i, fins i tot, a través de la caricatura, a una síntesi dels trets humans; i que, a més, pertany a una generació que va veure's petar un món als dits — i que hi va deixar qui les mans, qui un braç, qui uns ulls, qui els símptomes d'una fe mediocre. L'estupor dels homes que com ell estimaven les coses — senzillament totes les bones i humanes coses de la vida — els marcarà el rostre per sempre. Té encara ell al damunt, com si no n'hi hagués prou, la llunyania estupefacient d'Amèrica, i manté els ulls clavats a la Catalunya deixada ací, de la qual amb sentiment no gosarà ni podrà parlar mai més; perquè això és íntim, de cadascú, i no cal ésser escriptor per a estimar i enyorar una primera vida al peu dels turons de la ciutat perduda i en el carrer desfigurat pel temps, confós tot en la infància, la joventut i el descobriment immens de trobar-se escriptor . . . Aquest deu ésser Pere Calders. Ja he dit que personalment no el conec. Però estimo aquesta extraordinària successió de fets i de gent que constitueixen la seva *comèdia sobrenatural*: aquests inoblidables personatges, febles, il·lusionats, estupefactes, plens de sobressalts, afavorits per les meravelles, dominats per immundes o tràgiques dèries, petits i pobres en el caos inconscient, sota la superioritat de l'ordre que no comprenen. Tot plegat esdevé com un dibuix, il·lustració d'un cert home modern que tots coneixem i que, una mica, tots, els europeus sobretot, portem a dintre . . .»

Amb la consagració de Pere Calders com a contista europeu, Catalunya fa una nova aportació a la cultura universal.